

İZMİR İKTİSAT KONGRESİ*

Ass. C. Necat BERBEROĞLU

I. KONGRENİN AMACI VE NİTELİĞİ

İzmir İktisat Kongresinin amacı bilindiği gibi, yeni kurulmuş olan Cumhuriyetin o güne kadar somut bir biçimde saptanmamış olan ekonomik politikasını belirlemek ve bu politikayı yürüteceklere ışık tutmaktır (1).

Gerçekten bu kongre, ülke içindeki çeşitli grupların ekonomik görüşlerini, önerilerini saptamak ve hükümetin izleyeceği ekonomik tutuma bir yol göstermek amacı ile toplanmış, ve çalışmalarını 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmirde sürdürmüştür (2).

Kongreye, kaza birimi temel alınarak, her kazadan; bir tüccar, bir sanatkâr, bir amele, bir şirket, bir banka ve üç çiftçi temsilcisi olarak sekiz kişi katılmıştır. Bu konuda hazırlanan talimatnamede, kongreye gönderilecek temsilci sayısının yanında, bu temsilcilerin seçiminde servete bakılmayacağı

-
- (*) 10. Kasım 1975 Tarihinde, İ.T.İ.A. Konferans Salonunda **Atatürk ve Ekonomi**; adlı açık oturumda sunulan bu konu, daha sonra metin olarak düzenlenmiştir.
- (1) A. Gündüz ÖKÇÜN, **Türkiye İktisat Kongresi S.B.F. yayını No. 262.** Ankara. 1971. s. 4.
- (2) Doğan AVIOĞLU, **Türkiye'nin Düzeni Cilt I.** Bilgi Yayınevi, Ankara 1971. s. 226.

ve kongreye katılmayanlarında görüşlerinin göz önüne alınacağı belirtilmiştir (3).

Kongrede, buradan anlaşıldığı gibi ülke içindeki dört karşıt grubun-ki bu gruplar, çifçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarıdır-tüm ülke düzeyinden gelip, bir araya toplanarak, karşılıklı ekonomik görüş alışverişi sonucunda, bundan sonra uygulanacak iktisadi politikanın saptanmasında faydalı olmaları amaçlanmıştır.

Zamanın İktisat Vekili Mahmut Esat Bey, T.B.M.M. de verdiği bir demeçte (4) İktisat Kongresinin toplanmasında hakim olan görüşü şöyle açıklamaktadır.

İktisat Kongresini toplamaktaki amaç, tüm ülkedeki tüccarların ve diğer meslek erbabının birbirlerini tanması ve ülkenin ekonomik ihtiyaçlarını bir kezde bir arada görüşerek sorunlara toplu olarak çözümler getirmeleri ve gerekli konularda hükümetin dikkatini çekmeleridir.

II. KONGRE ÖNCESİ ÇALIŞMALAR

Kongrede ele alınan ve bir karara bağlanan konulardan söz etmeden önce kongreye katılan grupların ve İktisat Vekaletinin yaptıkları çalışmalara bir göz atmak gerekir.

İktisat Vekaleti, Türkiyenin ekonomik durumunu inceleyen ve kongrenin ele alacağı sorunları belirten bir raporun hazırlanması için Heyet-i-faâle adlı bir gurubu görevlendirmişti (5). Bu grubun hazırladığı rapora göre, kongrede ele alınması gereken konular şöyle sıralanıyordu (6).

1. Türkiyede Kredi Sorunu
2. Üretimin düzenlenmesi
3. Gümrük Sorunları
4. Vergiler
5. Ulaştırma Araçları

Raporda; o günlerde Türkiye halâ kısmen parasız mübadele döneminde bulunduğundan, endüstri, tarım ve ticaret teşebbüsleri için gerekli olan

---

(3) ÖKÇÜN, s. 186.

(4) ÖKÇÜN, s. 2-3.

(5) ÖKÇÜN, s. 65-67.

(6) ÖKÇÜN, s. 67-84.

sermaye ve kredilerin bulunmaması, sonucu bu sektörlerde büyük yatırımlara girilmediği belirtilmektedir. Yine bu rapora göre, gerekli kredi ve sermayeyi Türkiye kendi başına yaratamayacağı için yabancı sermayeye ihtiyaç vardır. Fakat o zamana dek olduğu gibi, yabancılara verdikleri sermaye karşılığında, ekonomik özgürlüğümüzü kısıtlayacak imtiyazların verilmemesi kesin olarak öngörülmüştür. Ayrıca, banknot ihracı ile kamu kredisini düzenleyecek büyük bir merkezi bankaya (Merkez Bankası) gerek olduğundan söz edilmiştir.

Ekonomik politika ve varolan ekonomik durum konusunda ise şimdiye kadar tarımsal üretimin piyasa için yapılmadığı anlatılarak, artık Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak büyük bir üretim seferberliğine ihtiyaç olduğu ortaya konulmuştur. Bu amaca ulaşabilmek için de köylülerin bir araya toplanarak Tarımsal Üretim Kooperatifleri kurmaları gerekliliği öne sürülmüştür. Ayrıca kredi sağlayacak ve kolaylık gösterecek bir Ziraat Bankası ie Kredi Kooperatiflerinin faydalı olabileceği söylenmiştir.

Sanayi faaliyetlerinin ise-el sanatları, tezgâhlar, değirmencilik, sütcülük gibilerinin-daha modern bir hale getirilmesinin gerekli olduğu belirtilmiş ve temel endüstri dallarındaki tek tek, dağınık ve güçsüz kuruluşlarında daha iyi organize edilerek kuvvetlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Özellikle maden kaynaklarımızın daha verimli bir şekilde işletilmesi isteği öne sürülmüştür.

Yine bu raporda, ne tür bir iç ve dış ticaret politikasının oluşturulacağına karar vermenin gerektiği ileri sürülmüş, ithalat ve ihracat sorunlarının çözümü kongreye bırakılmıştır. Gümrük Konusunda ise ihraç ve ithâl malları için belli bir gümrük politikasının gerekliliği belirtilmiş fakat hangi mallara ne kadar gümrük ödenmesi gerektiği, yine kongreye bırakılmıştır.

Bu grubun üyeleri, vergiciliğin öneminde gözden uzak tutmayıp, mümkün olduğu kadar adil bir vergi sistemi kurulması gerektiğini belirtmişler ve aşar'ın ağır bir yük olduğunu ileri sürmüşlerdir. Grup son olarak iyi bir ulaşım için demiryolları ve karayolları şebekesinin kurulabilmesinin gerektiğini savunmuştur.

III. KONGREYE KATILAN GRUPLARIN AMAÇLARI VE TALEPLERİ

İktisat vekaletinin kongre öncesi çalışmalarını yürüten bu grubun dışında, kongreye katılacak birliklerinde çalışmaları olmuştur.

Kongre öncesi çalışmalarda en çok sesini duyuran kuruluş Milli Türk Ticaret Birliği olmuştur. Bu kuruluş, İstanbul tüccarının hemen kurtuluş savaşından sonra örgütlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu örgütün kurulmasında en büyük destek Refet Paşa tarafından sağlanmış ve Yazar Ahmet Hamdi Başar'ında burada yardımı olmuştur (7).

Bu örgütün amaçları şöyle sıralanabilir (8).

1. Türk tüccarlarının tüm ticarete-yani toptan yada perakende ticaret ve ithalat ihracat-hakim olmasını sağlamak.

2. Türk tüccarlarının kendi aralarında ihtisaslarına göre konsorsiyumlar, tröstler gibi ticaret birlikler kurmasına çalışmak.

3. İthalat ve İhracatta bu birliklerin, hükümetin murakabe ve himayesi altında hakimiyetini sağlamaya uğraşmak.

4. Ülkenin ticaretine etkili olacak olayları izleyerek ve inceleyerek, çeşitli iktisadi sorunlarda tüccarın ve ülkenin çıkarlarına uygun şekilde hükümete yol göstermek.

5. Türk Piyasasını ve Türk Teşebbüslerini yabancılara tanıtmak ve dışardaki değişikliklerden iç piyasayı haberdar etmek.

Bunların dışında bu örgütün amaçlarının arasında, ülkenin doğal kaynaklarını işletecek yabancı sermayeye yol göstermek ve yabancıların kuracakları firmalarda türk çoğunluğu elde etmeye çalışmak, türk tüccarı arasında mesleki dayanışmayı sağlamlaştırmak ve tüccarın kitle hareketlerinde temsilcisi olmak gibi konularda sayılabilir.

Milli Türk Ticaret Birliği bir tüccar kuruluşu olmasına rağmen yalnız tüccarları değil aynı şekilde esnafları ve işçileri de örgütlemiştir.

Kurulan bu birliklerden Esnaf Birliği pek etkili olamamış fakat Amele Birliği pekçok faaliyet göstermiştir.

Türk Umum Amele Birliği yapısı ve görüşleri itibariyle Milli Türk Ticaret Birliğine karşı bir örgüt olma durumunda iken gerçekte pek böyle olmamıştır (9). Bunun en önemli nedeni, açıkca anlaşılabilceği gibi, bu birliğin Milli Türk Ticaret Birliği tarafından örgütlenmiş olmasıdır.

---

(7) AVCIOĞLU, s. 226.

(8) AVCIOĞLU, s. 227.

(9) Bu konuda Bkz. Ahmet Hamdi BAŞAR, **Sevgi Dünyası** sayı = 54

İşçi örgütünün tüccarlar tarafından kurulmasının nedeni Ahmet Hamdi Başar'a göre şöyle özetlenebilir (10).

Mütareke yıllarında işçiler arasında fırkalar, dernekler kurulmuştu. Bunlar zaferden sonra Türk-Sovyet dostluğundan yararlanarak yüzlerine milliyetçi maske takmışlar ve işçiye hakim olmak istemişlerdi. Tüccara, yerli ve yabancı sermaye sahiplerine, şirketlere, zenginlere karşı işçide ve fakir halkta düşmanlık duyguları doğurmaya çalışıyorlardı. Bu akımın amacı sınıf kavgasıydı. İşçiler teşkilatlanacaklar ve burjuva sınıfı ile savaşıyorlardı. Mütareke yıllarında çıkan gazete ve dergilerinde bu tema üzerinde propogandalarını yapıyorlardı.

Halbuki sınıf kavgası milli davaya ihanet demektir. Biz henüz işçisiyle, tüccarıyla sosyal sınıfları teşekkül etmemiş bir toplum olduğumuz için, yapacağımız iş, Türk olarak bu sınıfları yaratmak ve aynı zamanda bunların birbirlerine düşman olmamasına ve elbirliği ederek iktisat meydan muharebesini kazanmalarına çalışmaktır. İşte bu düşüncyledir ki, Türkiye Umum Amele Birliğini, Milli Türk Ticaret Birliğinin bulunduğu binada kurduk.

İzmir İktisat Kongresinin toplanması kararlaştırılınca Milli Türk Ticaret Birliği derhal çalışmalara başlamıştır. Bu kongreden önce birlik, ihtisas komisyonları kurmuş ve iki hazırlık kongresi yapmıştır (11). Bunun dışında Türk Umum Amele Birliği de aynı şekilde hazırlığa başlamış ve İstanbul'daki Aydınlık Grubu'da Kongre ile ilgilenererek, kongreye gidecek işçi ve köylü delegelere, yayınladığı dergide yol göstererek akıl vermiştir. Bu dergide Türk Umum Amele birliğinin savunması gerekli görüşler olarak tarım konusunda devlet çiftlikleri ve kooperatif çiftlikleri kurulması, topraksız köylüye toprak dağıtılması, ziraat komünaları kurulması istenmiş, endüstri işçilerinin öne sürmesi gereken isteklerde ayrıntılı bir liste biçiminde düzenlenmiştir (12).

Kongre öncesi varolan, ve kongre için sistemli çalışmalar yapabilen birlikler, genel olarak, buraya kadar niteliklerini ve amaçlarını belirlemeye çalıştığımız Milli Türk Ticaret Birliği ve Türk Umum Amele Birliğidir. Bunlardan Türk Umum Amele Birliğinin talepleri, Aydınlık Grubu'nun yukarıda sıraladığımız önerilerini içeriyordu. Milli Türk Ticaret Birliği ise bu kongrede çok daha belirli taleplere sahipti. Bu talepler; (13)

---

(10) Bu konuda Bkz. BAŞAR,

(11) ÖKÇÜN, s. 86-114.

(12) ÖKÇÜN, s. 167-178

(13) ÖKÇÜN, s. 142

1. Gümrük himayesi ve gümrük bağımsızlığının tam olması.
2. Yabancı sermayeye devletle ortak dahi olsa, hiçbir şekil ve surette tekel ve imtiyaz verilmemesi ve varolan tekellerin (örneğin tütün tekeli) kaldırılması.
3. Sahillerimizde kabotaj hakkının kullanılmasında ne devlete nede şahıslara ayrıcalık tanınmaması.
4. Milli bir emisyon bankası kurulması (Bu banka bir anonim şirket olacak ve devlet en çok % 50 hisseye sahip olacaktır)
5. Yabancı sermayenin ülkeye zararlı olmayacak biçimde girmesinin sağlanması.
6. Dışticaretin, devletinde sermayesine katılacağı büyük Türk anonim şirketleri elinde örgütlenmesi ve millileştirilmesi.
7. Vergilerin ıslahı
8. Ekonomik ve mali kararlarda meslek ve ihtisas teşekküllerinin görüşlerinin alınması.
9. İşadamları ve bürolarda çalışacak elemanlar yetiştirmek amacıyla çeşitli seviyelerde okullar ve kurslar açılması.

IV. KONGREDE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE ORTAYA KONAN ESASLAR

Çeşitli grupların yukarıda sözünü ettiğimiz farklı taleplerle gittikleri Kongrede genellikle milliyetçi bir hava egemen olmuştur. Yabancı sermayeye karşı bir kuşku ve düşmanlık olmasına karşın, ekonomik gelişmenin yabancı sermaye olmaksızın sağlanamayacağı görüşü güç kazanmıştır.

Nitekim kongrenin devam ettiği günlerde, yabancı basın Türkiyenin yabancı sermayeye düşman olduğunu yayınca, yetkililer bu iddiaları tepki ile yalanlamıştır (14).

Kongrede, genellikle gruplar arasında sert tartışmalar çıkmamıştır. Yalnız Aşar konusunda, çiftçilerin bunun kaldırılmasını istemelerine karşın ticaret ve sanayi grubu bu verginin yerine adil bir usul getirilmesini savunmuşlardır. Çiftçiler Aşarın kalkması ile azalacak vergi gelirlerinin bütün sınıflar üzerine dağıtılarak eski vergi geliri düzeyinin sağlanabileceğini savunmuşlardır.

---

(14) ÖKÇÜN, s. 10.

Aşarın yanında yerli kömürün himayesinde tartışma konusu olmuştur. Maden ocakları işletenler, yüksek gümrük vergileriyle kömürün korunmasını istemişler, sanayi grubu ise ithal kömürü daha ucuz olacağından, ithalatın serbest bırakılmasını istemiştir.

İşçi ve sanayiciler, tütün, pamuk, üzüm, incir, yün, tiftik, deri gibi maddelerin işlenmeden ihracının yasaklanmasını istemişler, fakat çiftçiler ve tüccarlar buna karşı çıkmışlardır. İşçi grubunun, İstanbuldaki Aydınlik Grubu'nun etkisiyle yaptığı önerilerin bazılarında diğer gruplar karşı koymuştur (15).

Kongrede, genellikle sert tartışmalardan uzak çalışmalar sonucunda çiftçi, tüccar, sanayi ve işçi grupları için ayrı ayrı çok sayıda iktisadi esas kabul edilmiş (16) ve Kongre Başkanı Kâzım Karabekir Paşanın isteği ile bir Misak-ı İktisadi yayınlanmıştır (17). Bu Misakta temel iktisadi ve Ahlâki kurallar yer almıştır. Buradaki kurallar basit olmakla beraber o günlerin ekonomik felsefesini tam olarak ortaya koymaktadır. Misakta yer alan oniki maddenin, beş tanesi çok ilginçtir. Bunlar;

« **4. Madde** Türk halkı sarfettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir.....»

8. Madde Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusun fazlalaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir.....»

9. Madde Türk dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlerle daima dosttur. Ecnebi sermayesine aleyhtar değildir.....»

10. Madde Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde inhisar istemez.....»

11. Madde Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar candan sevişirler.....»

Kogrenin dört ayrı grup için kabul ettiği esasları inceleyecek olursak bu kararlar hükümeti bağlayacak nitelikte değildi fakat bu grupların görüşlerini ve isteklerini göstermekteydi.

---

(15) Bu konuda Bkz. ÖKÇÜN, A.g.e. İzmir İktisat Kongresinde karara bağlanan İşçi Esasları 9-16-1. 18.20.28. ve diğer maddeler.

(16) ÖKÇÜN, s. 389-434.

(17) ÖKÇÜN, s. 387-388.

Çiftçi grubu ile ilgili esaslar belli başlı onkonu içinde 95 madde halinde sıralanmıştı. Ele alınan on konu sırasıyla;

1. Reji Meselesi
2. Ziraat ve Maarif Meselesi
3. Asayiş Meselesi
4. Aşar Meselesi
5. Ziraat Bankası ve Zırai Kredi Meselesi
6. Yollar Meselesi
7. Orman Meselesi
8. Hayvancılık Meselesi
9. Çiftçiliğe ait diğer Maddeler
10. Ziraatte makine meselesi, (18) idi

Bütün bu konularda ortaya konan 95 esasın önemlileri ise şunlardır; (19)

1. Reji idare ve usulunun ilgası ve tütün ziraat ve ticaretinin serbest olması
2. Zırai eğitim konusunda yeni okulların açılması
3. Asayişin sağlanması
4. Aşarın Kaldırılması
5. Ziraat Bankasının geliştirilmesi ve köylüye daha yararlı hale getirilmesi
6. Milli ürünler için asgari bir deniz ve kara taşıma ücretinin tesbiti
7. Ormanlarımızın muhafaza ve geliştirilmesi
8. Hayvancılığın geliştirilmesi için bazı tedbirlerin alınması
9. Ziraatle makineleşmeyi sağlamak için tarım araç ve gereçlerinin gümrük muafiyeti.

Tüccar grubunun esasları da yirmi konu etrafında toplanan 119 madde ile saptanmıştı (20). Burada saptanan esasların önemlileri şunlardır.

1. Gümrük himayesi ve gümrük istiklalimizin kayıtsız şartsız olması.
2. Yabancı sermayeye, devletle ortak dahi olsa, hiçbir şekil ve suretle inhisar ve imtiyazın verilmemesi.
3. Sahillerimizde kabotaj hakkının kullanılmasında ne devlete nede şahıslara imtiyaz tanınmaması.

---

(18) ÖKÇÜN, s. 389-405.

(19) ÖKÇÜN, aynı bölüm.

(20) ÖKÇÜN, s. 406-425.

4. Milli bir emisyon bankasının kurulması.
5. Yabancı sermayenin ülkeye zararlı olmayacak biçimde girmesinin sağlanması.
6. Dış ticaretin, devletinde sermayesine katılacağı büyük Türk şirketleri elinde örgütlenmesi ve millileştirilmesi.
7. Temettü vergisinin değiştirilmesi.
8. Kambiyo meselesinin düzeltilmesi için bu konuda ihtisas yapmış bir komisyonun kurulması.
9. Ticaret ve Sanayi Odalarının yeniden düzenlenmesi.
10. Ekonomik ve mali kararlarda meslek ve ihtisas kuruluşlarının görüşlerinin alınması.
11. İş adamı ve işgören yetiştirilmesi amacı ile yeni okullar ve kursların açılması.

Kongrece ortaya konan Sanayi Grubunun esasları ise altı konuda toplanmıştı. Bunların en önemlileri şunlardı (21).

1. Gümrüklerde Türk sanayicilerine gerekli himayenin sağlanması.
2. Sanayi Bankalarının Kurulması.
3. Sanayi'e eleman yetiştirecek okulların açılması.
4. Teşvik-i Sanayii kanununun tadil edilmesi.

Kongrede işçi grubunun iktisadi esasları ise 34 Madde halinde toplanarak kabul edilmişti. Bu esasların önemlileri ise şunlardı (22).

1. Amele yerine işçi denilmesi
2. Belediye ve Millet Vekili seçimlerinde mesleki temsil usulünün kabulü.
3. Tarım dışında günlük çalışma süresinin sekiz saat olması.
4. Sendika kurma hakkının tanınması
5. Grev Kanununun işçiler lehine yeniden incelenmesi.
6. Asgari ücretlerin sendikalar kuruluna dek belediye meclislerince saptanması.
7. 1 Mayısın işçi bayramı olması.
8. İşçi ücretlerinin muntazaman ve nakit olarak ödenmesi.
9. Haftada bir gün tatil tanınması.

---

(21) ÖKÇÜN, s. 426-429.

(22) ÖKÇÜN, s. 430-434.

10. Büyük işyerlerinde işçilerin kaza ve ihtiyarlık sigortalarına bağlanması.

11. İşyerlerinin sağlık açısından denetimi.

12. İşçi çocuklarının, şehir çocuklarından öncelikle yatılı sanat okullarına ücretsiz kabulü.

13. Ülkede tüm işgücü açıklarının Türk işçilerince doldurulması.

İzmir Kongresinin yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu ürünler, dört meslek grubu için saptanan esasların ve Misak-ı İktisadinin dışında birde hükümete yabancı sermaye hakkında sunulan bazı esasları kapsamaktadır (23).

Son olarak bu esaslardan kısaca söz edecek olursak, tamamı on maddeden oluşan bu esaslar hükümetin yabancı sermaye politikasına yön vermek amacını gütmektedir.

Burada; ilk olarak, yabancı sermaye tamamen reddedilemeyeceğine göre hiç olmazsa bunun zararlarının önlenmesi, tamamen yerli sermayeye bırakılacak işlerin saptanıp, buralara yabancı sermayenin girmesinin önlenmesi, bazı ayrıcalıklardan yalnız Türk şirketlerinin yararlanması ve yabancı şirketlerin resmi ihalelere katılmayıp resmi işler yapmamaları gibi önerilerin yanında hangi firmaların Türk firması sayılabileceği ve yabancılarla ortak firmalardaki yerli ve yabancı sermaye payları ile ilgili ölçüler ortaya konulmuştur.

V. SONUÇ

17 Şubat - 4 Mart 1923 Tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi günümüze kadar, temsil edilen gruplar, yapılan çalışmalar, ortaya konan esaslar ve kongrede etkili olan gruplar yönünden bir çok kaynaktan incelenmiştir. Bir çok yerde görebildiğimiz bu geniş incelemelerin dışında çok az kaynaktan bu konu ile ilgili yorum bulabiliyoruz. Fakat bu yorumların çoğunda da kongreye katılması gereken grupların tam olarak görüşlerini yansıtmadıkları, çeşitli baskı gruplarının kongrede alınan kararları etkiledikleri ileri sürülmekte ve özellikle Misak-ı İktisadi'nin çok yetersiz olduğu (24) söylenmektedir. Sözünü ettiğimiz bu kınamalar hemen kongre sonrası başlayıp günümüze kadar devam etmiştir.

Kanımızca, İzmir İktisat Kongresinin günün koşulları göz önüne alındığında, büyük ölçüde başarılı olduğu söylenebilir.

(23) ÖKÇÜN, s. 435-437.

(24) Bu konuda Bkz. İktisat Kongresinin sonunda Basında çıkan yazılar. ÖKÇÜN, s. 363-373.

Kongrede temsil edilen, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının kendileri ile ilgili esasların karara bağlanmasında etkili oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Örnek olarak, işçi grubunu temsil etmesi gereken Türk Umum Amele Birliği tüccarlar eliyle kurulmuş olmasına rağmen, bu birlik işçilerin yararına olacak işçi grubu esaslarının kabul edilmesi için direnirken, tüccarların yararına olup işçilerin çıkarlarını zedeleyecek kararların alınmasına karşı çıkmıştır (25). Bunun dışında Misak-ı İktisadi'de yer alan konular da bizce pek önemsiz değildir, daha önce sözünü ettiğimiz beş madde o günün iktisadi görüşünü çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Ayrıca kongrenin hükümete sunduğu yabancı sermaye esaslarında o günkü ekonomik durum açısından son derece tutarlı ve ülke ekonomisine yararlı olabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak, İzmir İktisat Kongresi günün koşulları altında irdelendiğinde, oldukça başarılı olmuş ve ortaya yararlı ürünler koymuştur diyebiliriz.

---

(25) Bu konuda özellikle Bkz. Tüccar Grubu ile ilgili esasların şirketler konusunda 2. Maddesinin A-C ve D fıkraları ve diğer maddeler.